

I. Tézis: A középkori művészet történetének nincsenek forrásai. Vannak viszont olyan – sui generis művészettörténeti – kérdésfeltevések, amelyekre nem (csak) a műtárgyaknak, hanem a középkor írásbeliségének a – sui generis *nem* művészettörténeti módszereket követő – vizsgálatával kereshetünk választ.

II. A művészettörténeti forrásként felhasznált középkori szövegek értelmezésekor előttünk álló dilemmák jól kiolvashatók *A középkori művészet történetének olvasókönyve* (1997) két részének különbségeiből. Első rész (1969): tematikus felosztás, amely egy művészettörténeti kézikönyv tagolására emlékeztet. Második rész (1997): műfaji felosztás, amely a szövegek osztályozásából, nem pedig a belőlük vett szemelvények tartalmából indul ki.

A középkori művészet történetének olvasókönyve. XI–XV. század, szerk. Marosi Ernő, Budapest 1997 (on-line [itt](#))

III. Az *Olvasókönyv* két részének (és általában a középkori művészettel kapcsolatos forrástanulmányoknak) a szemléletét nagyban befolyásolják azok a – zömmel a 20. század elején összeállított – szöveggyűjtemények, amelyek az újabb hasonló munkáknak, valamint a művészettörténeti feldolgozásoknak egyúttal szövegbázisát is nyújtják:

Schriftquellen zur Geschichte der karolingischen Kunst, szerk. Schlosser, Julius von (Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit, N.F. 4), Wien 1892

Quellenbuch zur Kunstgeschichte des abendländischen Mittelalters. Ausgewählte Texte des vierten bis fünfzehnten Jahrhunderts, szerk. Schlosser, Julius von (Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit, N.F. 7), Wien 1896

Recueil de textes relatifs à l'histoire de l'architecture et à la condition des architectes en France au moyen-âge, XIe–XIIe siècles, szerk. Mortet, Victor, Paris 1911 (on-line [itt](#))

Recueil de textes relatifs à l'histoire de l'architecture et à la condition des architectes en France au moyen-âge, XIIe–XIIIe siècles, szerk. Mortet, Victor – Deschamps, Paul, Paris 1929

Schriftquellen zur Kunstgeschichte des 11. und 12. Jahrhunderts für Deutschland, Lothringen und Italien, I–II., szerk. Lehmann-Brockhaus, Otto, Berlin 1938

Lateinische Schriftquellen zur Kunst in England, Wales und Schottland vom Jahre 901 bis zum Jahre 1307, I–V., szerk., Lehmann-Brockhaus, Otto, München 1955–1960

IV. Forráskutatások a bécsi iskolában

1. A bécsi Institut für Geschichtsforschung kebelében 1874-től művészettörténeti professzúra is (Moritz Thausing); a művészettörténészképzés szoros összefonódása a történeti segédtudományok oktatásával. – *A Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit* (Rudolf von Eitelberger, Albert Ilg); rendszeres forrásközlemények a *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* függelékében. – A munka középkorra vonatkozó részét elsősorban Schlosser korai munkái jelentették. – A forrásokkal való foglalatosság (látszólag) ateoretikus jellege.

Schlosser, Julius von: *Die Wiener Schule von Kunstgeschichte. Rückblick auf ein Säkulum deutscher Gelehrtenarbeit in Österreich* (Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung, Ergänzungsband 13.2), Innsbruck 1934

Lhotsky, Alphons: *Geschichte des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1854–1954* (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 17), Wien 1954

2. Hans Tietze: *Methode der Kunstgeschichte*.

a) A szerző életművén belül korai és elszigetelt mű. – Alapproblémája: a művészettörténet tudomány-jellege és diszciplináris rokonsága; elhatárolás az esztétikától, összetartozás a

történettudománnyal. - Célja hogy a történettudomány 19. századi módszertani bevezetőinek (Droysen, Bernheim) megfelelőit elkészítse a művészettörténet-írás számára.

b) A munka logikai lépcsőfokainak megkülönböztetése (*Quellenkunde - Kritik - Auffassung*) Droysenre megy vissza. - A műalkotásokat már Droysen is forrásoknak tekintette. Tietze ezt azért tudja átvinni, mert a művészettörténet tárgyát a *Kunstwollen*ben (Riegl) azonosítja; a kor műalkotásai a kor *Kunstwollen*jéről tájékoztató források. - A források felosztása (itt leginkább Bernheimre támaszkodik): közvetlen (maguk a műtárgyak) és közvetett (az általános szóhasználat szerinti források). - Ezen belül: szándékolt és szándékoltalan. - Ezen belül: szóbeli, írásos és képi.

c) Kritika: a forrás szerepe mégis más a történettudományban és a művészettörténetben; a szándékoltság fogalmának alkalmazása ezért problémákat vet fel. - A szándékolt írásos források tárgyalása Schlosserrel rokonítja: a művészettörténet-írás előtörténetét keresi.

Tietze, Hans: *Die Methode der Kunstgeschichte*, Leipzig 1913

Droysen, Johann Gustav: *Grundriß der Historik*, Jena 1858 (még a szerző életében további, átdolgozott kiadások)

Bernheim, Ernst: *Lehrbuch der historischen Methode mit Nachweis der wichtigsten Quellen und Hilfsmittel zum Studium*, Leipzig 1889 (és későbbi kiadások)

3. Julius von Schlosser

a) Korai munkák a karoling művészet történetének forrásairól. - α) A fennmaradt emlékek hiányainak pótlásához, elpusztult emlékek rekonstrukciójához. - A *Libri Carolini*nek juttatott szerep. - (Kitérő: a *Libri Carolini* és szerepe az újabb irodalomban.) - A titulusköltészet mint ennek a rekonstrukciónak a legfontosabb eszköze. - (Kitérő: a titulusköltészet.) - β) A titulusköltészet mint a kora középkori művészetszemlélet lenyomata.

Schlosser, Julius von: *Beiträge zur Kunstgeschichte aus den Schriftquellen des frühen Mittelalters* (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Kl. 123.2), Wien 1891

Opus Caroli Regis contra synodum (Libri Carolini), kiad. Freeman, Ann (Monumenta Germaniae Historica, Concilia, 2, Suppl. 1), Hannover 1998 (on-line [itt](#))

Arnulf, Arwed: *Versus ad picturas. Studien zur Titulsdichtung als Quellengattung der Kunstgeschichte von der Antike bis zum Hochmittelalter* (Kunstwissenschaftliche Studien, 72), München-Berlin 1997

b) A *Quellenbuch* és a későbbi munkák: „művészeti irodalom” mint a művészettörténet-írás előzménye, a középkori forrásszövegek mint a művészeti irodalom előzményei. - Egyúttal a jövő művészettörténet-írásának keresése a múltban: Schlosser Vasariról és Ghibertiről. - Történelem és esztétika Schlossernél. - A középkori technikai irodalom mint művészetelmélet. - A korai művészettörténeti forrástanulmányok látszólagos ateoretikus jellegük ellenére nagyonis markáns teoretikus választásokat érvényesítettek a szöveganyag szűrésében és felhasználásában is.

Schlosser, Julius von: *Materialien zur Quellenkunde der Kunstgeschichte, I. Mittelalter* (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Kl. 177.3), Wien 1914

Schlosser, Julius von: *Die Kunstliteratur. Ein Handbuch zur Quellenkunde der neueren Kunstgeschichte*, Wien 1924

Schlosser, Julius von: Über die ältere Kunsthistoriographie der Italiener, in: *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 43 (1929), 46-76.

Schlosser, Julius von: „Stilgeschichte” und „Sprachgeschichte” der bildenden Kunst. Ein Rückblick (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Abt., 1935.1), München 1935

Ketelsen, Thomas: „Kunstgeschichte” und „Künstlergeschichte”. Schlosser liest Vasari, in: *Kritische Berichte* 16 (1988), IV, 10-15.

V. Ennek megfelelően a szövegválogatások rögtön elégtelennek bizonyultak, amint e teoretikus választások elvesztették érvényüket. - Két (egymástól távol eső) példa: Dvořák és Warnke.

Dvořák, Max: Idealismus und Naturalismus in der gotischen Skulptur und Malerei, in: *Historische Zeitschrift* 119 (1918), 1-62, 185-246. (magyarul in: Uő.: *A művészet szemlélete*, szerk. Radnóti Sándor, Budapest 1980, 37-117.)

Warnke, Martin: *Bau und Überbau. Soziologie der mittelalterlichen Architektur nach den Schriftquellen*, Frankfurt a.M. 1976